

หลักการประกอบ

อเน็ย, ตพพ บัจจย

โดยพระมหารัชมงคล ฐมมภาณึ ป.ธ.๙

ลักษณะทั่วไปของ อนิย, ตพพ ปัจจัย

ลักษณะทั่วไปของ อนิย, ตพพ ปัจจัย

อนิย, ตพพ ปัจจัย แปลว่า ควร..., ฟัง... เช่น นิสีทิตพพํ ฟังนัง,
คนตพพํ ฟังไป, วลิตพพํ ฟังอยู่, นิปชชิตพพํ ฟังนอน มีความหมาย
ใกล้เคียงกับกริยาที่ลงวิภัตติอาขยาตหมวดสัตตมีวิภัตติ เช่น

นิสียะย ฟังนัง คจฺเจยฺย ฟังไป

วเสยฺย ฟังอยู่ นิปชฺเชยฺย ฟังนอน

แต่เนื้อความจะมีน้ำหนักอ่อนกว่า อนิย, ตพพ ปัจจัย หมายความว่า
กริยาที่ลง อนิย, ตพพ ปัจจัยจะให้ความรู้สึกที่หนักแน่นจริงจังกกว่า
อนิย, ตพพ ปัจจัยมีมีรายละเอียดที่ควรทราบ ดังต่อไปนี้

๑.อนิย, ตพพ บัจจย ไม่จัดเป็นปัจจุบันกาล, อดีตกาล, อนาคตกาลอย่างใดอย่างหนึ่ง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส อธิบายว่า ใช้บอกความจำเป็น แปลว่า ควร..., ฟัง...

แต่ในคัมภีร์สหทนต์นี้ได้อธิบายไว้ว่า อนิย, ตพพ ใช้บอกความจำเป็นไปของกิริยาอาการ ๔ อย่าง คือ

๑)บอกความบังคับและการเชื่อเชิญ แปลว่า ฟัง...

๒)บอกความสงสัยเกี่ยวกับข้อควรปฏิบัติ แปลว่า ควร...

๓)บอกกาลเวลาอันสมควร แปลว่า ควร...

๔)บอกการกระทำที่แน่นอน แปลว่า ฟัง...

ประโยคตัวอย่างการใช้ อนิย, ตพพ ปัจจัย ๔ แบบ

๑)บอกความบังคับและการเชื่อเชิญ

กตตพพํ อิํ กम्मํ ภาวตา.

อ.กรรมนี้ อันท่านผู้เจริญ พึงทำ.

๒)บอกความสงสัยเกี่ยวกับข้อปฏิบัติ

กึ อิํ กम्मํ มยา กตพพํ.

อ.กรรมนี้ อันเรา ควรทำหรือ. (ทำได้หรือ)

๓)บอกกาลเวลาอันสมควร

อชฺฌยิตพฺพํ ภวตา.

อันผู้เจริญ ฟังสวดเถิด. (ถึงเวลาแล้ว)

๔)บอกการกระทำอันแน่นอน

ทาทพฺพํ ภวตา ฐนํ.

อ.ทรัพย์ อันผู้เจริญ ฟังให้. (ต้องให้)

๒.อนิย, ตพพ ปัจจัยลงหลังสกัมมธาตุ เป็นกัมมวาจก

ตยา ฌมฺโม โสตพฺโพ.

อ.ธรรม อันท่าน ฟังฟัง.

อมฺเหติ ปุณฺณํ จินิตพฺพํ.

อ.บุญ อันเรา ท. ฟังสั่งสม.

มยา ทานํ ทาทพฺพํ.

อ.ทาน อันเรา ฟังถวาย.

มยา สีลํ รกฺขิตพฺพํ

อ.ศีล อันเรา ฟังรักษา.

ตยา อาจริโย อุปฺปฐฺฐาทพฺโพ.

อ.อาจารย์ อันท่าน ฟังอุปฐาก.

ตยา ฆาสชฺชํ ภาณฺชิตพฺพํ.

อ.ยา อันท่าน ฟังกิน.

ตยา ฌมฺโม จริตพฺโพ.

อ.ธรรม อันท่าน ฟังประพฤติ.

ตยา ฌนํ ปริจฺจชิตพฺพํ.

อ.ทรัพย์ อันท่าน ฟังบริจาค.

๓.อนิย, ตพพ ปัจจัยลงหลังอกัมมธาตุ สำเร็จเป็นเอกวจนะ นปุงสกสิงค์ เป็นภาววาจก

ตยา วิหาริ คนตพพ.

อันท่าน ฟังไป สู่วิหาร.

ตยา ฌมฺเม ปตฺติฏฺฐาตพพ.

อันท่าน ฟังดำรงอยู่ ในธรรม.

ตยา ปาโต อาคนตพพ.

อันท่าน ฟังมา ในเวลาเช้า.

ตยา สุวเจน ภวิตพพ.

อันท่าน เป็นคนว่าง่าย ฟังเป็น.

ตยา อาสเน นิสีทิตพพ.

อันท่าน ฟังนั่ง บนอาสนะ.

ตยา ทิวา น นิตุทายิตพพ.

อ.อันท่าน ไม่ฟังนอน ในเวลากลางวัน.

ตยา สุसानํ น ปวิสิตพพ.

อันท่าน ไม่ฟังเข้าไป สู่ป่าช้า.

๔.อนิย, ตพพ ปัจจัยลงหลังอกัมมธาทุหรืออกัมมธาทุกก็ตาม เมื่อลง
ณ, ฌย, ฌาเป, ฌาปย ปัจจัยหน้า อนิย, ตพพ เป็นเหตุกัมมจาก

มยา สาลา กาเรตพพ.

อ.ศาลา อันเรา ฟังให้กระทำ.

มยา เจตีย์ ปฏิสงฺขาเรตพพ.

อ.เจตีย์ อันเรา ฟังให้ช่อมแซม.

มยา ฌนํ รกฺขาเปตพพ.

อ.ทรัพย์ อันเรา ฟังให้รักษา.

ตยา ฌมฺโม วฑฺฒาเปตพโพ.

อ.ธรรม อันท่าน ฟังให้เจริญ.

ตยา สมาริ ภาเวตพโพ.

อ.สมาธิ อันท่าน ฟังให้เจริญ.

ตยา มรณสฺสติ ภาเวตพพ.

อ.มรณสติ อันท่าน ฟังให้เจริญ.

อาจารย์ สิสฺโส สิฏฺขาเปตพโพ.

อ.ศิษย์ อันอาจารย์ ฟังให้ศึกษา.

๕.เมื่อเป็นกัมมจาก เหตุกัมมจากเป็นได้ ๓ ลิงค์ตามนามนาม เจ้าของกิริยา

๑)ปุงลิงค์ แจกอย่าง ปุริส

๒)อิทธิลิงค์ แจกอย่าง กณฺฐา

๓)นปุงสกลิงค์ แจกอย่าง กุล

แต่เมื่อเป็นภาวจากต้องเป็นนปุงสกลิงค์ เอกวณะอย่างเดียวจะ
ประกอบเป็นลิงค์อื่น วณะอื่นไม่ได้เด็ดขาด เช่น

ตยา สายํ อาคนฺตพฺพํ. อันท่าน พึงมา ในเวลาเย็น.

ตุมฺเหหิ สายํ อาคนฺตพฺพํ. อันท่าน ท. พึงมา ในเวลาเย็น.

๖.ต้องลง อิ อาคมหน้า ตพพ บัจจยเนื่องจากเป็นบัจจยที่ขึ้นต้นด้วย
พยัญชนะ เช่น

-ภวิตพพ (อันเขา) ฟิงเป็น

-สุณิตพพ (อันเขา) ฟิงฟัง

-โจรยิตพพ (อันเขา) ฟิงลัก

ส่วน อนีย บัจจยไม่ต้องลง อิ อาคมเนื่องจากขึ้นต้นด้วยสระ เช่น

กรณีย. (อันเขา) ฟิงท่า

ปานีย. (อันเขา) ฟิงดื่ม

ภาวนีย. (อันเขา) ฟิงให้เจริญ

๗. ใช้เป็นคุณนามเมื่ออยู่หน้านามนามที่ลงปฐมวิภัติ แต่ถ้าประกอบด้วยทุติยา-สัตตมีวิภัติจะอยู่หน้าหรือหลังก็ตามใช้เป็นคุณนามทั้งหมด

-อมเหหิ กรณีย์ ปพฺพชิตกัจจํ มตฺถกํ ปตฺตํ.

อ.กิจแห่งบรรพชิต อันอันเรา ท. พึงกระทำ ถึงแล้ว ซึ่งที่สุด.

-(บุคคลเล่น) ปริณญาตพฺพํ ทุกฺขํ มยา ปริณญาตํ.

อ.ทุกฺขํ อันอันบุคคลพึงกำหนดรู้ อันเรา รู้แล้ว.

-(บุคคลเล่น) สจฺจิกาทพฺโพ ทุกฺขนิโรโธ มยา สจฺจิกโต.

อ.ความดับไปแห่งทุกฺขํ อันอันบุคคลพึงทำให้แจ้ง อันเรา ทำให้แจ้งแล้ว.

๘. ใช้เป็นกริยาคุณพากย์เมื่อไม่มีกริยาอาชยาด หรือกริยาอื่นใดที่เป็นกริยาคุณพากย์ได้อยู่ในประโยค

-ทุกข์ ภิกขุหิ ปริณญาตพัพ.

อ.ทุกข์ อันภิกษุ ท. พึงกำหนดรู้.

-ทุกขสมุทโย ภิกขุหิ ปหาตพโพ.

อ.เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ อันภิกษุ ท. พึงละ.

-ทุกขนิโรธ ภิกขุหิ สจฉิกาตพโพ.

อ.ความดับไปแห่งทุกข์ อันภิกษุ ท. พึงทำให้แจ้ง.

๙. ใช้เป็นบทวิกิตกัตตาเมื่ออยู่หน้ากริยาว่ามี ว่าเป็น.

-โภติ สเจ เวชช อานะสุสามิ, ภาตตเวตนํ (มยา) ทาทพพํ ภาวิสุสติ.

แนะนำผู้เจริญ ถ้าว่า อ.เรา จักนำมา ซึ่งหมอไซ้, อ.ภัตตรและ
ค่าจ้าง เป็นของอันเราพึงให้ จักเป็น.

-มนุสฺเสหิ สิลํ รกฺขิตพพํ โหติ.

อ.ศีล เป็นคุณชาติอันมนุษย์ ท. พึ่งรักษา ย่อมเป็น.

-มนุสฺเสหิ ทานํ ทาทพพํ โหติ.

อ.ทาน เป็นคุณชาติอันมนุษย์ ท. พึ่งให้ ย่อมเป็น.

พุทธานํ หิ มชฺฉิมภฺรฺชฺชานเ อาสนํ ปญฺญาเปตฺวา ตสฺส ทกฺขิณโต
สารีปฺตตตฺเถรสฺส วามโต มหาโมคคฺคฺลฺลานตฺเถรสฺส ตโต ปญฺญาย
อุภอสฺส ปสฺเสสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส อาสนํ ปญฺญาเปตพฺพํ โหติ.

จริงอยู่ อ. อาสนะ เป็นอาสนะ อันบุคคล ปลูกแล้ว ซึ่งอาสนะ ในที่อันมี
ในท่ามกลาง แก่พระพุทธเจ้า ท. พึ่งปลูก แก่พระเถระชื่อว่าสารีบุตร ข้าง
ขวา แห่งอาสนะ นั้น แก่พระเถระชื่อว่ามหาโมคคัลลานะ ข้างซ้าย (แห่ง
อาสนะ นั้น) แก่หมู่แห่งภิกษุ ในข้าง ท. ทั้งสอง จำเดิม แต่ที่นั้น ย่อมเป็น

ขั้นตอนการประกอบ อนีย, ตพพ ปัจจัย

ตามปกติการกำหนดวากในอาชยาตจะใช้ปัจจัยประจำวาก ส่วนการประกอบ ตพพ ปัจจัยให้เป็นวากใดวากหนึ่งจะใช้สกัมมธาตุและอกัมมธาตุเป็นตัวกำหนด บางตัวอาจมีปัจจัยประจำหมวดธาตุติดมาบ้างเพื่อความสะดวกในการเชื่อมคำ แต่ไม่ได้มีผลให้วากเปลี่ยนไปแต่อย่างใด มีหลักการที่ควรทราบดังนี้

๑. ไม่ลงปัจจัยประจำหมวดธาตุหลังธาตุ ๓ หมวดนี้ คือ

๑) หมวด ภู ธาตุ (แต่พฤษฐิสรต้นธาตุได้)

๒) หมวด รุ ธาตุ (แต่ลงนิคคหิตอาคมตามปกติ)

๓) หมวด ตน ธาตุ

๒.ลงปัจจัยประจำหมวดธาตุก็ได้ไม่ลงก็ได้หลังธาตุ ๓ หมวด นี้ คือ

๑) หมวด สุธาตุ

๒) หมวด กีธาตุ

๓) หมวด คหธาตุ

๓.บังคับปัจจัยประจำหมวดธาตุ ๒ หมวด คือ

๑) หมวด ทิวธาตุ

๒) หมวด จุธาตุ

ในหมวด จุธาตุเมื่อลง เณ, ฌย ปัจจัยแล้วให้พฤทธิ์สระต้นธาตุที่มีเสียงสั้น (อ, อิ, อุ) เหมือนในกิริยาอาชยาตทุกประการ

๓.ลง อิ อากมหลังธาตุหน้า ตพพ บัจจย เมื่อเข้าเงื่อนไข ๓ ประการ คือ

๑)หน้า อิ อากมเป็นอเนกสระธาตุที่ไม่ยังไม่แปลงที่สุดธาตุเป็น
อย่างอื่นหรือยังไม่ลบที่สุดธาตุ โดย อิ อากมจะสนธิเข้ากับ
พยัญชนะที่สุดธาตุนั้น

๒)หน้า อิ อากมมีพยัญชนะบัจจย ๗ ตัวเหล่านี้อยู่ข้างหน้า คือ
ย, ณ, ณา, อุณา, นา, ณา, ฌย โดย อิ อากมจะสนธิเข้ากับ
พยัญชนะที่สุดบัจจยนั้น

๓)มีการทำเทวภาวะธาตุที่เป็นเอกสระธาตุ ให้ลบสระที่สุดธาตุ
แล้วลง อิ อากม เช่น ทา (ททิตพพ), หา (ชทิตพพ)

ตพพ ปัจจัย

กัมมวาทก

สกัมม.

บังคับลง
ย, เณ, ฌย

อิ+ตพพ/ตพพ

วิรัตตินาม

ณา, อุณา, ณา, ฌุหา
ลงบ้าง ไม่ลงบ้าง โอ ไม่ต้องลง

ตพพ ปัจจัย

ภาวฉาก

อกัมม.

บังคับลง
ย, เณ, ฌย

อิ+ตพพ/ตพพ

เอกวณะ
นปุงสกสิงค์

ณา, อุณา, ณา, ฌุทา
ลงบ้าง ไม่ลงบ้าง โอ ไม่ต้องลง

หลักเกณฑ์การลงและไม่ลง อี อาคม

หน้า ตพพ ปัจจัย

รูปสำเร็จของกริยาที่ลง ตพบ ัจจย ลง อิ อากมบ้าง ไม่ต้องลงบ้าง
ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของธาตุและการลงปัจจยประจำหมวดธาตุ มีลักษณะ
ที่พอกำหนดได้ดังนี้

๑.เงื่อนไขการลง อิ อากม มี ๓ ประการ คือ

๑)อเนกสัระธาตุที่ไม่ได้ลบหรือไม่ได้แปลงที่สุดธาตุเป็นอย่างอื่นต้องลง

อิ อากมหลังธาตุหน้า ตพบ ัจจย เช่น

ครห+อิ+ตพบ+ลี

=ครหิตพบ

อัน...ฟังตำหนิ

ชาคร+อิ+ตพบ+ลี

=ชาคริตพบ

อัน...ฟังตื่น

ลภ+อิ+ตพบ+ลี

=ลภิตพบ

อัน...ฟังได้

๒) เอกสระธาตุที่ทำทวารจะต้องลง อิ อากมหลังธาตุหน้า ตพฺพ ปัจจัย

ทา>ททา+อิ+ตพฺพ+ลี

=ททิตพฺพ

อัน...พึงให้

หา>ชหา+อิ+ตพฺพ+ลี

=ชหิตพฺพ

อัน...พึงละ

ปา>ปิว+อิ+ตพฺพ+ลี

=ปีวิตพฺพ

อัน...พึงดื่ม

๓) เมื่อลง ย ญ ณา อุณา นา ญหา ฌย, ฌาปย ปัจจัยประจำหมวดธาตุ
ต้องลง อิ อากมหน้า ตพฺพ ปัจจัย

นฺหา+ย+อิ+ตพฺพ+ลี

=นฺหายิตพฺพ

อัน...พึงอาบ

สฺ+ณา+อิ+ตพฺพ+ลี

=สฺณิตพฺพ

อัน...พึงพึง

ป+อป+อุณา+อิ+ตพฺพ+ลี

=ปาปุณิตพฺพ

อัน...พึงบรรลุ

กี+นา+อิ+ตพฺพ+ลี

=กีณิตพฺพ

อัน...ฟังชื่อ

คห+ณฺหา+อิ+ตพฺพ+ลี

=คณฺหิตพฺพ

อัน...ฟังจับ

กถ+ณฺย+อิ+ตพฺพ+ลี

=กถยิตพฺพ

อัน...ฟังกล่าว

กร+ณาปฺย+อิ+ตพฺพ+ลี

=การาปฺยิตพฺพ

อัน...ฟังให้ทำ

๔)อิ อาคมแปลงเป็น เอ ได้ตามสมควร กรณีนี้ลง อิ อาคมแต่แปลงเป็น

อย่างอื่น

คห+อิ+ตพฺพ+ลี

=คเหตุพฺพ

อัน...ฟังจับ

๒.เงื่อนไขการไม่ลง อิ อากม มี ๔ ประการ คือ

๑)เอกสระธาตุที่ไม่ได้ลงปัจจัยประจําหมวดธาตุหรือไม่ได้ทำทวารภาวะธาตุ

ไม่ต้องลง อิ อากมหน้า ตพฺพ ปัจจัย

ทา+ตพฺพ+ลี

=ทาทพฺพ

อัน...พึงให้

ชิ+ตพฺพ+ลี

=เชตพฺพ

อัน...พึงชนะ

สุ+ตพฺพ+ลี

=โสตพฺพ

อัน...พึงฟัง

ญา+ตพฺพ+ลี

=ญาตพฺพ

อัน...พึงรู้

ปา+ตพฺพ+ลี

=ปาตพฺพ

อัน...พึงดื่ม

อภี+อิ+ตพฺพ+ลี

=อพฺภตพฺพ

อัน...พึงเรียก

๒) อเนกสัณฐานที่แปลงที่สุดธาตุเป็นอย่างอื่นแล้ว ไม่ต้องลง อิ อาคม

หน+ตพฺพ+ลี = หนตพฺพํ อัน...พึงฆ่า (แปลง น เป็น ฬ)

คม+ตพฺพ+ลี = คนตพฺพํ อัน...พึงไป (แปลง ม เป็น ฬ)

มน+ตพฺพ+ลี = มนตพฺพํ อัน...พึงรู้ (แปลง น เป็น ฬ)

ขม+ตพฺพ+ลี = ขนตพฺพํ อัน...พึงขุด (แปลง ม เป็น ฬ)

ป+อป+ตพฺพ+ลี = ปตตพฺพํ อัน...พึงกิน (แปลง ป เป็น ต)

วท+ตพฺพ+ลี = วตตพฺพํ อัน...พึงกล่าว (แปลง ท เป็น ต)

ภุช+ตพฺพ+ลี = ภุตตพฺพํ อัน...พึงกิน (แปลง ช เป็น ต)

กร+ตพฺพ+ลี = กตตพฺพํ อัน...พึงทำ (แปลง ร เป็น ต)

๓) อเนกสัณฐานธาตุบางตัวเมื่อลบที่สุดธาตุไม่ต้องลง อิ อากม เช่น

กร+ตพฺพ+ลี = กาทพฺพ อัน...พึงทำ (ลบ ร)

ฉิท+ตพฺพ+ลี = ฉेतพฺพ อัน...พึงตัด (ลบ ท)

หรือตั้งเป็นตั้งเป็น ฉะ ธาตุในความตัดก็ได้

ลักษณะของธาตุ ที่ไม่ต้องลงปัจจัยประจําหมวดธาตุ

๑.เอกสระธาตุ ที่เป็นสระ อา ลง ตพฺพ ปัจจัย ก็สำเร็จเป็นกิริยา เช่น

ทา+ตพฺพ+ลี

=ทาทพฺพ

อัน...พึงให้

ญา+ตพฺพ+ลี

=ญาตพฺพ

อัน...พึงรู้

ฐา+ตพฺพ+ลี

=ฐาตพฺพ

อัน...พึงยืน

มา+ตพฺพ+ลี

=เมตพฺพ

อัน...พึงวัด (อา เป็น เอ)

 ส่วนเอกสระธาตุที่สระ อา ในหมวด ทิว ธาตุให้ลง ย ปัจจัย

นฺหา+ย+อี+ตพฺพ+ลี

=นฺหายิตพฺพ

อัน...พึงอาบ

คา+ย+อี+ตพฺพ+ลี

=คายิตพฺพ

อัน...พึงขับร้อง

ฆา+ย+อี+ตพฺพ+ลี

=ฆายิตพฺพ

อัน...พึงสุดดม

๒.เอกสระธาตุที่เป็นสระ อิ, อี พยัญจน์ อิ, อี เป็น เอ แล้วลง ตพพ เช่น

ชื+ตพพ+ลี

=เชตพพ

อัน...ฟังชนะ

ปติ+อิ+ตพพ+ลี

=ปัจเจตพพ

อัน...ฟังถึง

ลี+ตพพ+ลี

=เสตพพ

อัน...ฟังนอน

นี+ตพพ+ลี

=เนตพพ

อัน...ฟังนำไป

วี+กี+ตพพ+ลี

=วิกฤเกตพพ

อัน...ฟังชาย

วี+ตพพ+ลี

=เวตพพ

อัน...ฟังทอ

นิ+จี+ตพพ+ลี

=นิเจตพพ

อัน...ฟังสั่งสม

 ถ้างลง อิ อากมข้างหลังให้แปลง เอ เป็น อย แล้วลง ตพพ เช่น

ชื+ตพพ+ลี

=ชยิตพพ

อัน...ฟังชนะ

ลี+ตพพ+ลี

=สยิตพพ

อัน...ฟังนอน

นี+ตพพ+ลี

=นยิตพพ

อัน...ฟังนำไป

 ส่วนเอกสระธาตุที่เป็นสระ อิ, อี ในหมวด ทิว ธาตุไม่ต้องพฤทธิสระ

แต่ให้ลง ย บัจจยหลังธาตุ และ อิ อากมหน้า ตพพ บัจจยเสมอ

ชื+ย+อิ+ตพพ+ลี

=ชียิตพพ

อัน...ฟังสิ้นไป

ลี+ย+อิ+ตพพ+ลี

=นียิตพพ

อัน...ฟังช่อน

วี่ลี+ย+อิ+ตพพ+ลี

=วี่ลียิตพพ

อัน...ฟังย่อยยับ

๓.เอกสระธาตุที่เป็นสระ อุ, อุ พกฤษ์ อู, อุ เป็น โอ เช่น

อนฺ+ภฺ+ตพฺพ+ลี =อนฺโภตพฺพํ อัน...ฟังเสวย

สฺ+ตพฺพ+ลี =โสตพฺพํ อัน...ฟังฟัง

ธาตุที่เป็นสระ อู ส่วนมากอยู่หมวด สฺ และ กิ นิยมลงปัจจัย ณา, นา ปัจจัยและ อิ อาคม ก่อนลง ตพฺพ ปัจจัย ที่ไม่ลงมีน้อย

 ถ้างง อิ อาคมข้างหลังให้แปลง โอ เป็น อว เช่น

อนฺ+ภฺ+อิ+ตพฺพ+ลี =อนฺภวิตพฺพํ อัน...ฟังเสวย

จฺ+อิ+ตพฺพ+ลี =จวิตพฺพํ อัน...ฟังเคล็ดอน

อา+สฺ+อิ+ตพฺพ+ลี =อาสวิตพฺพํ อัน...ฟังไหลไป

๓.อเนกสระธาตุที่มี ม, น เป็นที่สุด (บางธาตุ) แปลงเป็น นุ ไม่ต้องลง
ปัจจัยประจําหมวดธาตุและไม่ต้องลง อิ อากม

หน+ตพฺพ+ลี =หนตพฺพํ อัน...พึงฆ่า

คม+ตพฺพ+ลี =คนตพฺพํ อัน...พึงไป

มน+ตพฺพ+ลี =มนตพฺพํ อัน...พึงรู้

ขม+ตพฺพ+ลี =ขนตพฺพํ อัน...พึงขุด

๔.เฉพาะ กร ธาตุ ให้ลงที่สุด ไม่ต้องลงปัจจัยประจําหมวดธาตุ เช่น

กร+ตพฺพ+ลี =กตตพฺพํ อัน...พึงทำ

๕.อเนกสระธาตุมี จ, ช, ท, ป เป็นที่สุด (บางธาตุ) ลบที่สุดธาตุ ให้แปลง
ที่สุดธาตุเป็น ต เช่น

วจ+ตพฺพ+ลี

=วตฺตพฺพ

อัน...ฟังกล่าว

ภุช+ตพฺพ+ลี

=ภุตฺตพฺพ

อัน...ฟังกิน

วิ+ภช+ตพฺพ+ลี

=วิภตฺตพฺพ

อัน...ฟังแบ่ง

วท+ตพฺพ+ลี

=วตฺตพฺพ

อัน...ฟังกล่าว

ป+อป+ตพฺพ+ลี

=ปตฺตพฺพ

อัน...ฟังถึง

๕. ชาติที่มี ส เป็นที่สุดธาตุ ให้แปลง ต ของ ตพพ ปัจจุบัน เป็น รฎฐ แล้ว
ลบที่สุดธาตุ ไม่ลง อิ อาคม

ศุส+ตพพ+ลี = โสฎฐพพํ อัน...พึงกระทบ (ลบ ส)

ทิส+ตพพ+ลี = ทฎฐพพํ อัน...พึงเห็น (ลบ ส)

ตุส+ตพพ+ลี = ตฎฐพพํ อัน...พึงยินดี (ลบ ส)

๖. ชาติที่มี ฐ, ภ เป็นที่สุดธาตุ ให้แปลง ต ของ ตพพ ปัจจุบัน เป็น ฐ แล้ว
แปลงที่สุดธาตุเป็น ทุ ไม่ต้องลง อิ อาคม

ลภ+ตพพ+ลี = ลทฐพพํ อัน...พึงได้ (แปลง ภ เป็น ทุ)

พฐ+ตพพ+ลี = โพทฐพพํ อัน...พึงรู้ (แปลง ฐ เป็น ทุ)

ตัวอย่างการประกอบ ตพพ ปัจจัย ในธาตุทั้ง ๘ หมวด

๑.อเนกสระธาตุหมวด ฎ ธาตุ ให้ลง อิ อาคมหน้า ตพพ บัจจัย ได้เลย เช่น

มร+อิ+ตพพ+ลี

=มริตพพ

อัน...ฟังตาย

ปจ+อิ+ตพพ+ลี

=ปจิตพพ

อัน...ฟังหู

อิกข+อิ+ตพพ+ลี

=อิกขิตพพ

อัน...ฟังเห็น

ลภ+อิ+ตพพ+ลี

=ลภิตพพ

อัน...ฟังได้

คม+อิ+ตพพ+ลี

=คมิตพพ

อัน...ฟังไป

 อเนกสระธาตุบางตัวนิยมพฤทธิ์สระต้นธาตุเสมอ

อา+กุส+อ+อิ+ตพพ+ลี

=อกุโกสิตพพ

อัน...ฟังดำ

ป+มฺท+อ+อิ+ตพพ+ลี

=ปโมทิตพพ

อัน...ฟังบังเหิง

 ชาติที่มีสระ อี อยู่ที่พยัญชนะที่สุดธาตุลงนิคคหิตอาคมกลางธาตุแล้ว
แปลงนิคคหิตเป็นพยัญชนะที่สุดวรรคของพยัญชนะที่สุดธาตุนั้น

ปฺลธิ+อี+ตพฺพ+ลี

=ปฺลนฺธิตพฺพํ

อัน...พึงประดับ

ลขฺมิ+อี+ตพฺพ+ลี

=ลขฺมิตพฺพํ

อัน...พึงกระโดด

กตฺติ+อี+ตพฺพ+ลี

=กนฺติตพฺพํ

อัน...พึงกรอ

พยัญชนะวรรค

ก	ข	ค	ฌ	ง,	จ	ฉ	ช	ฌ	ญ
ฎ	ฐ	ฑ	ฒ	ณ,	ต	ถ	ท	ธ	น
ป	ผ	พ	ภ	ม.					

 ธาตุบางตัวต้องแปลงรูปก่อนประกอบกริยาเสมอ ให้ใช้วิธีเดียวกันกับ

อาชยาด จากนั้นจึงลง อิ อากมหฺหน้า ตพฺพ ปัจจัย เช่น

ทิส+อิ+ตพฺพ+ลี =ปสฺสิตพฺพํ อัน...พึงเห็น

หน+อิ+ตพฺพ+ลี =วธิตพฺพํ อัน...พึงฆ่า

นิ+สท+อิ+ตพฺพ+ลี =นีสฺสิตพฺพํ อัน...พึงนั่ง

 ธาตุที่มีสระ เอ เป็นที่สุดให้แปลง เอ เป็น อาย ก่อนแล้วลง อิ อากม

หน้า ตพฺพ ปัจจัย

มิเล+สท+อิ+ตพฺพ+ลี =มิลายิตพฺพํ อัน...พึงเหี่ยว

ปเล+อิ+ตพฺพ+ลี =ปลายิตพฺพํ อัน...หนีไป

๒.ธาตุหมวด รุฐ ธาตุลงปัจจัยประจําหมวดธาตุและลงนิกคหิตอาคมกลาง
ธาตุ จากนั้นให้แปลงนิกคหิตเป็นพยัญชนะที่สุวดรรคของพยัญชนะที่สุวด

ธาตูก่อนลง ตพพ ปัจจัย เช่น

รุฐ+อิ+ตพพ+ลี

=รุฐธิตพพํ

อัน...ฟังปิด

มุจ+อิ+ตพพ+ลี

=มุจจิตพพํ

อัน...ฟังปล่อย

ภุช+อิ+ตพพ+ลี

=ภุชชิตพพํ

อัน...ฟังกิน

ภิท+อิ+ตพพ+ลี

=ภินทิตพพํ

อัน...ฟังทำลาย

ลีป+อิ+ตพพ+ลี

=ลีมปีตพพํ

อัน...ฟังฉาบ

ลีจ+อิ+ตพพ+ลี

=ลีจจิตพพํ

อัน...ฟังรด

๓.ธาตุหมวด ทิว ธาตุต้องลง ย ปัจจัยก่อนเสมอ จากนั้นแปลง ย ปัจจัย
กับที่สวดธาตุเป็นอย่างอื่น (เหมือนในอาชยาต) เช่น

ทิว+ย+อิ+ตพฺพ+ลี

=ทิวพิตพฺพํ

อัน...ฟังเล่น

ลิว+ย+อิ+ตพฺพ+ลี

=ลิวพิตพฺพํ

อัน...ฟังเย็บ

พฺฐ+ย+อิ+ตพฺพ+ลี

=พฺฐุฉิตพฺพํ

อัน...ฟังตรัสรู้

มฺห+ย+อิ+ตพฺพ+ลี

=มฺยุหิตพฺพํ

อัน...ฟังหลง

มฺส+ย+อิ+ตพฺพ+ลี

=มฺสฺสิตพฺพํ

อัน...ฟังลืม

กฺฐ+ย+อิ+ตพฺพ+ลี

=กฺฐุฉิตพฺพํ

อัน...ฟังโกรธ

ตป+ย+อิ+ตพฺพ+ลี

=ตปฺปิตพฺพํ

อัน...ฟังแต่อดร้อน

มท+ย+อิ+ตพฺพ+ลี

=มชฺชิตพฺพํ

อัน...ฟังเมา

กุป+ย+อิ+ตพฺพ+ลี

=กุปฺปิตพฺพํ

อัน...ฟังโกรธ

นต+ย+อิ+ตพฺพ+ลี

=นจฺจิตพฺพํ

อัน...ฟังฟ้อน

ตฺส+ย+อิ+ตพฺพ+ลี

=ตฺสฺสิตพฺพํ

อัน...ฟังยินดี

กิลิส+ย+อิ+ตพฺพ+ลี

=กิลิสฺสิตพฺพํ

อัน...ฟังเศร้าหมอง

ทิป+ย+อิ+ตพฺพ+ลี

=ทิปฺปิตพฺพํ

อัน...ฟังรุ่งเรือง

 ทา ธาตุมีมี อา อุปสัคเป็นบทหน้าให้แปลง อา ที ทา เป็น อิ เช่น

สํ+อา+ทา+ยิ+ตพฺพ+ลี

=สมาทียิตพฺพํ

อัน...ฟังสมาทาน

 เฉพาะ ชน ชาติให้แปลงที่สุดชาติ (น) เป็น อา แล้วลง ย บัจจยและ

อิ อากมหน้า ตพฺพ เช่น

ชน>ชา+ย+อิ+ตพฺพ+ลี =ชายิตพฺพํ อัน...พึงเกิด

วิ+ชน>ชา+ย+อิ+ตพฺพ+ลี =วิชายิตพฺพํ อัน...พึงตลอด

 เอกสระธาตุที่ลงท้ายด้วยสระ อา อิ อี คง ย ไว้ และลง อิ อากม

นิ+ทา+ย+อิ+ตพฺพ+ลี =นิทฺทายิตพฺพํ อัน...พึงนอน

ชา+ย+อิ+ตพฺพ+ลี =ชายิตพฺพํ อัน...พึงปรากฏ

นิ+วา+ย+อิ+ตพฺพ+ลี =นิพฺพายิตพฺพํ อัน...พึงอาบ

อนฺตร+ธา+อิ+ตพฺพ+ลี =อนฺตรธายิตพฺพํ อัน...พึงหายไป

๔.ธาตุหมวด สฺ ฐาตุลงปัจจัยประจําหมวดธาตุบ้าง ไม่ลงบ้าง ถ้าลงปัจจัย
ประจําหมวดธาตุต้องลง อิ อากมที่ท้ายปัจจัยด้วย เช่น

สฺ+ณา+อิ+ตพฺพ+สิ

=สฺนิตพฺพํ

อัน...พึงพึง

วฺ+ณา+อิ+ตพฺพ+สิ

=วฺนิตพฺพํ

อัน...พึงร้อย

สิ+ณา+อิ+ตพฺพ+สิ

=สินิตพฺพํ

อัน...พึงผูก

ป+หิ+ณา+อิ+ตพฺพ+สิ

=ปหิณิตพฺพํ

อัน...พึงส่งไป

สฺก+อฺ+ณา+อิ+ตพฺพ+สิ

=สฺกุกฺนิตพฺพํ

อัน...พึงอาจ

ป+อป+อฺ+ณา+อิ+ตพฺพ+สิ

=ปาปฺนิตพฺพํ

อัน...พึงบรรลุ

๕.ธาตุหมวด กี่ ธาตุลงปัจจัยประจําหมวดธาตุบ้าง ไม่ลงบ้าง ถ้าลงปัจจัย

ประจําหมวดธาตุต้องตามด้วย อิ อาคม เช่น

กී+นา+อิ+ตพฺพ+ลี

=กีนิตพฺพํ

อัน...พึงซื้อ

วีกี+นา+อิ+ตพฺพ+ลี

=วิกุกีนิตพฺพํ

อัน...พึงขาย

ชีน+นา+อิ+ตพฺพ+ลี

=ชินิตพฺพํ

อัน...พึงชนะ

ปรา+ชีน+นา+อิ+ตพฺพ+ลี

=ปราชินิตพฺพํ

อัน...พึงแพ้

วชี+นา+อิ+ตพฺพ+ลี

=วชีนิตพฺพํ

อัน...พึงชนะวิเศษ

ธู+นา+อิ+ตพฺพ+ลี

=ธูนิตพฺพํ

อัน...พึงกำจัด

ญาน+นา+อิ+ตพฺพ+ลี

=ชานิตพฺพํ

อัน...พึงรู้

จิ+นา+อิ+ตพฺพ+ลี

=จินิกตพฺพํ

อั้น...ฟังสั่งสม

ลู+นา+อิ+ตพฺพ+ลี

=ลุนิตพฺพํ

อั้น...ฟังตัด

โอ+มุ>ปุ+นา+อิ+ตพฺพ+ลี

=โอปุณิตพฺพํ

อั้น...ฟังไปรย

โอ+มุ+นา+อิ+ตพฺพ+ลี

=โอมุณิตพฺพํ

อั้น...ฟังผิด

นิ+ถุ+นา+อิ+ตพฺพ+ลี

=นิตถุณิตพฺพํ

อั้น...ฟังทอดถอน

อนุ+ถุ+นา+อิ+ตพฺพ+ลี

=อนุตถุณิตพฺพํ

อั้น...ฟังสะอื้น

วิ+นิ+จิ+นา+อิ+ตพฺพ+ลี

=วินิจฉินิตพฺพํ

อั้น...ฟังวินิจฉัย

อภิ+ถุ+นา+อิ+ตพฺพ+ลี

=อภิตถุณิตพฺพํ

อั้น...ฟังชมเชย

นิ+มา>มิ+นา+อิ+ตพฺพ+ลี =นิมฺมิณิตพฺพํ

อัน...พึงเนรมิต

มา>มิ+นา+อิ+ตพฺพ+ลี =มณิตพฺพํ

อัน...พึงนับ

นิ+ฉิ+นา+อิ+ตพฺพ+ลี =นิจฺฉิณิตพฺพํ

อัน...พึงตัดสิน

ธาตุในหมวด ก็ ธาตุที่ไม่ต้องลงปัจจัยประจําหมวดธาตุก็ได้มี ๒ ตัวคือ

๑)ชิตี ในความชนะ

๒)ญาน ในความรู้

๖.ธาตุหมวด คหฺ ธาตุจะลงปัจจัยประจําหมวดธาตุก็ได้ ไม่ลงก็ได้ ถ้าลง ธนฺหา
ปัจจัยต้องลบ หฺ ที่ คหฺ ธาตุทิ้งเสียแล้วลง อิ อาคมหน้า ตพฺพ ปัจจัย เช่น

แบบที่ลง ธนฺหา ปัจจัย

คห+ธนฺหา+อิ+ตพฺพ+ลี

=คณฺหิตพฺพํ

อัน...พึงถือเอา

แบบที่ไม่ลง ธนฺหา ปัจจัย

นิ+คห+อิ+ตพฺพ+ลี

=นิคฺคหิตพฺพํ

อัน...พึงข่ม

ปริ+คห+อิ+ตพฺพ+ลี

=ปริคฺคหิตพฺพํ

อัน...พึงกำหนด

สํ+คห+อิ+ตพฺพ+ลี

=สํคหิตพฺพํ

อัน...พึงสงเคราะห์

คห+อิ+ตพฺพ+ลี

=คเหตุพฺพํ

อัน...พึงถือเอา

๗.ธาตุหมวด ตน ธาตุไม่ต้องลงปัจจัยประจําหมวดธาตุก่อนลง ตพพ

ปัจจัย เช่น

ตน+อิ+ตพพ+ลี

=ตนิตพพํ

อัน...พึงแม่ไป

กร+อิ+ตพพ+ลี

=กริตพพํ,

อัน...พึงทำ

=กตตพพํ,

=กาตพพํ

สกุก+อิ+ตพพ+ลี

=สกุกิตพพํ

อัน...พึงอาจ

ชาคร+อิ+ตพพ+ลี

=ชาคริตพพํ

อัน...พึงตื่น

๘.ธาตุหมวด จุร ธาตุต้องลง เณ ฌย ปัจจัยก่อนลง ตพฺพ ปัจจัยเสมอ
 เฉพาะ ฌย ปัจจัยต้องลง อิ อากมด้วย ส่วน เณ ปัจจัยไม่ต้องลง อิ อากม
 ถ้าระดับธาตุมีเสียงสั้นให้พฤทธิ์ระดับธาตุเหมือนกับอาขยาต เช่น

 อเนกสระดับธาตุที่ขึ้นต้นด้วยสระ อุ พฤทธิ์ อุ เป็น โอ

ฆุส+ฌย+อิ+ตพฺพ+ลี	=โฆสยิตพฺพ	อัน...ฟังประกาศ
จุร+เณ+ตพฺพ+ลี	=โจเรตพฺพ	อัน...ฟังลัก
คฺอุป+เณ+ตพฺพ+ลี	=โคเปตพฺพ	อัน...ฟังรักษา
รฺอุป+เณ+ตพฺพ+ลี	=โรเปตพฺพ	อัน...ฟังปลุก
จฺุท+เณ+ตพฺพ+ลี	=โจเทตพฺพ	อัน...ฟังท้วง

 อเนกสระธาตุที่ขึ้นต้นด้วยสระ อ พยัญจน์ อ เป็น อา

อภี+วที+เณ+ตพฺพ+ลี =อภีวาเทตพฺพํ อั้น...ฟังไหว

อภี+วที+ณย+อิ+ตพฺพ+ลี =อภีวาหยิตพฺพํ อั้น...ฟังไหว

ฉป+เณ+ตพฺพ+ลี =ฉาเปตพฺพํ อั้น...ฟังเผา

ฉป+ณย+อิ+ตพฺพ+ลี =ฉापยิตพฺพํ อั้น...ฟังเผา

ปห+เณ+ตพฺพ+ลี =ปาเทตพฺพํ อั้น...ฟังส่งไป

ปห+ณย+อิ+ตพฺพ+ลี =ปาหยิตพฺพํ อั้น...ฟังส่งไป

ฉท+เณ+ตพฺพ+ลี =ฉาเทตพฺพํ อั้น...ฟังมุงบัง

ฉท+ณย+อิ+ตพฺพ+ลี =ฉาหยิตพฺพํ อั้น...ฟังมุงบัง

 อเนกสัระธาตุที่ขึ้นต้นด้วยสระ อี พยัญจน์ อี เป็น เอ

ทิส+ณย+อิ+ตพฺพ+ลี =เทศตพฺพํ อัน...พึงแสดง
(แสดงสิ่งที่เป็นนามธรรม)

=ทสฺเสตพฺพํ อัน...พึงแสดง
(แสดงสิ่งที่เป็นรูปธรรม)

ปิส+ณย+อิ+ตพฺพ+ลี =เปสยิตพฺพํ อัน...พึงส่งไป

ป+วิท+ณ+ตพฺพ+ลี =ปเวตตพฺพํ อัน...พึงประกาศ

ชาติที่มีพยัญชนะสังโยคอยู่หลังพยัญชนะต้นชาติให้ลง ตพพ ปัจจัย ได้เลยไม่ต้องพฤทธิ

มนุต+เณ+ตพพ+ลี

=มนุเตตพพ

อัน...พึงปรึษา

สั+ลกข+เณ+ตพพ+ลี

=สลลขเขตพพ

อัน...พึงกำหนด

จินต+เณ+ตพพ+ลี

=จินเตตพพ

อัน...พึงคิด

จตุต+เณ+ตพพ+ลี

=จตุเตตพพ

อัน...พึงทิ้ง

ปริ+วชช+เณ+ตพพ+ลี

=ปริวชเขตพพ

อัน...พึงเว้น

ปริ+วชช+ณย+ตพพ+ลี

=ปริวชชยิตพพ

อัน...พึงเว้น

ตชช+เณ+ตพพ+ลี

=ตชเขตพพ

อัน...พึงคุกคาม

 ธาตุที่มีสระต้นธาตุเป็นเสียงยาว (อา, อี, อุ, เอ, โอ) ให้ลง ตพพ
ปัจจัยได้เลยไม่ต้องพฤทธิสระต้นธาตุ

पाल+ण्य+อิ+तपुप+लि =पालयितपुपं อัน...พึงรักษา

पाच+ण्+तपुप+लि =पाचयितपुपं อัน...พึงแบ่ง

मान+ण्+तपुप+लि =मानयितपुपं อัน...พึงนับถือ

माप+ण्+तपुप+लि =मापयितपुपं อัน...พึงสร้าง

पीप्+ण्+तपुप+लि =पीपयितपुपं อัน...พึงบีบ

पुञ्च+ण्य+อิ+तपुप+लि =पुञ्चयितपुपं อัน...พึงบูชา

सृज+ण्+तपुप+लि =सृजयितपुपं อัน...พึงบ่ง

 ชาติที่มีสระ อี อยู่ที่พยัญชนะที่สุดธาตุให้ลงนิคคหิตอาคมกลางธาตุ

แล้วแปลงนิคคหิตเป็นพยัญชนะที่สุดวรรณคของพยัญชนะที่สุดธาตุนั้น

อุ+ป+ท+เ+ต+พ+ล

=อุ+พ+ณ+เ+ต+พ+ล

อัน...ฟังเยาะเย้ย

ม+ท+เ+ต+พ+ล

=ม+ณ+เ+ต+พ+ล

อัน...ฟังประดับ

ก+ป+เ+ต+พ+ล

=ก+ม+เ+ต+พ+ล

อัน...ฟังห้วนไหว

ป+ร+พ+ธ+เ+ต+พ+ล

=ป+ล+พ+ณ+เ+ต+พ+ล

อัน...ฟังกังวล

ข+ล+เ+ต+พ+ล

=ข+ส+เ+ต+พ+ล

อัน...ฟังดำ

ว+ภ+เ+ต+พ+ล

=ว+ม+เ+ต+พ+ล

อัน...ฟังตวาด

 ชาติที่ไม่ต้องพหุทธิสระต้นธาตุ แม้สระต้นธาตุจะเป็นรัสสะไม่มี

พยัญชนะสังโยคอยู่หลังก็ตาม

ฐ+ณ+ตพ+ลี

=ฐเปตพ

อัน...ฟังตั้งไว้

ท+ณ+ตพ+ลี

=ทเมตพ

อัน...ฟังฝึก

ถ+ณ+ตพ+ลี

=ถเกตพ

อัน...ฟังถาก

ฌ+ณ+ตพ+ลี

=ฌเฏตพ

อัน...ฟังพยายาม